

DEN POLSK-TYSKA DEBATTEN OCH KOMMUNISTERNA

Av legationsrådet WIESLAW PATEK

Om tusenårsminnet av Polens kristnande, kontakterna mellan Polens och Västtysklands kristna för att åstadkomma försoning mellan de båda folken, samt kommunistregimens angrepp mot alla försök att överbygga motsättningarna — särskilt de hätska attackerna mot kardinal Wyszynski — skriver i denna artikel legationsrådet Wieslaw Patek.

Den östeuropeiska utrikespolitiken av i dag utgör i högre grad än vad man i allmänhet tror en politisk-ideologisk enhet. Under inflytande av de många omvärderingar, vilka på sistone gjorts av den franska politiken, vädrar man ibland för tidigt morgonluft beträffande Östblockets oberoende av Sovjet. I verkligheten gäller detta endast Pe-king, vars självständighet gentemot Moskva i dag — trots stora ekonomiska svårigheter — är ett faktum.

Inom det ryska blocket råder

däremot i allt väsentligt fortfarande gamla Stalinprinciper, någorlunda moderniserade av Chrusjtjov, om Sovjets obestridliga dominans. Det kommer först till uttryck på det ideologiska och utrikespolitiska området. I Polen, Rumänien, Bulgarien eller Ungern kan man tala hur mycket som helst om olika vägar till »socialismen» (läs: kommunismen), men det räcker att dessa länder deklarerar sin vilja till en neutral politik genom att lämna Warszawapakten för att sovjetjunks — som i Budapest 1956 — skall, alla politiska förändringar till trots, skickas ut.

Ekonomiskt gestaltar sig utvecklingen också på olika sätt. Inom jordbruket är t. ex. Polen den enda folkdemokrati, där nästan nittio procent av åkermarken odlas privat. Östtyskland upprätthåller relativt hög levnadsstandard under inflytande av det ouppnåerliga västtyska exemplet och Ungern följer samma väg av rädsla för sitt folks heta temperament, som bl. a. utlöste 1956 års revolt. Rumänien har de senaste åren satsat hårt på industrialiseringen och driver han-

deln med Västerlandet enligt gamla »kapitalistiska» principer, vilka i dessa länder kallas för »socialistiska experiment». Även Bulgarien börjar röra på sig och i Tjeckoslovakien framför unga kommunistekonomen nya tankar. Samtliga dessa avvikelser kan tolereras, om bara de styrande inte avsäger sig det slutliga målet, dvs. socialismen. Likadant är det med religionen. Man får göra vissa tidsbegränsade — som de regerande hoppas — eftergifter men kommunismen, som själv liknar en religiös tro, får inte släppa den ursprungliga målsättningen ur sikte: att förinta detta »opium för folket». Sovjets ortodoxa kyrkas ställning av i dag är bara en följd av det stora fosterländska kriget 1941—45. Stalin tänkte sig detta återupplivande först som ett provisorium för att uppbygga patriotiska känslor för landets försvar under hans förhatliga regim. Samarbetet visade sig dock senare så värdefullt för bägge parter att även Chrusjtjov och Bresjnev fortsatte på samma linje. Sovjetstatens stöd kastar dock en skugga på den ortodoxa kyrkan och därför upplever nu alla möjliga sekter i Ryssland en blomstringstid. Liknande förhållanden råder i dag även i Rumänien och Bulgarien. Eftersom protestantismen har en nationalbetonad organisation tolereras den bättre av regimerna, vilka utnyttjar den för att påvisa sin påstådda liberala inställning till religionen. Desto kraftigare angrips katolicis-

men, vars internationella karaktär betraktas som en direkt fara för den röda imperialismen. Primasen av Jugoslavien, kardinal Stepanic, dog alltså förvisad till en liten församling på landsbygden. Ungerns primas, kardinal Mindsenty, skall snart efter att först ha suttit fängslad efter en skådeprocess börja sitt tionde år i exil på den amerikanska ambassaden i Budapest. Tjeckoslovakiens primas, ärkebiskop Beran, har i flera år hållits i husarrest på olika platser för att senare tillåtas delta i Vatikankonciliet men förhindrades sedan att återvända till hemlandet. Förföljelserna har inte begränsats till dessa »kyrkofurstar» — deras öde har delats av flera tiotal biskopar och tusentals präster. Finansiell terror mot kyrkan förekommer även i dag, bl. a. genom konfiskering av klosterbyggnader och även prästernas privategendom samt genom en 60-procentig inkomstskatt, vilken utsträcker sig även till söndagskollekterna.

Tusenårsminnet i Polen

Primasen i Polen, kardinal Wyszynski, befriades 1956 från en treårig fångenskap av Gomulka, vilken under »liberala paroller» då återvann sin ställning som förste partisekreterare genom en oblodig revolt, som världen först tog för mycket på allvar. Ett år senare började han redan ett frontalangrepp mot kyrkan, omväxlande med mullvadsarbete genom skenkatska organisationer, framför-

allt PAX. Det senaste halvåret har primasen själv stått under skarp artilleribeskjutning från den kommunistiska arsenalen. Den omedelbara orsaken är firandet av tusenårsminnet av Polens kristnande.

Den 3 maj har miljontals polska och en handfull utländska pilgrimer samlats i Czestochowa, ett polskt Lourdes norr om Krakow, där även 30 kardinaler (nästan hälften av samtliga) och 120 utländska biskopar skulle ha infunnit sig. I konciliets slutskede i Rom inbjöd nämligen primas Wyszynski och det polska episkopatet Paulus VI och samtliga »konciliefäder» till denna högtid. Inbjudningarna hade skickats till 56 länder, framförallt till sådana som är förenade med Polen av historiska band, bl. a. till biskoparna i både Öst- och Västtyskland, vilka hade tackat ja. Denna polsk-tyska brevväxling föregicks av ett märkligt initiativ. I höstas gav programkommissionen för den tyska evangeliska kyrkan ut ett memorandum, vilket med smärre förbehåll lät förstå att tyskarna bör försona sig med det aktuella läget i de polska västområdena.

I sitt brev har de polska biskoparna öppet talat om allt det onda deras landsmän utsattes för av korsriddarna, Fredrik den store, Bismarck och Hitler, vars obarmhärtiga »rasteorier» som bekant kostade sex miljoner polackers liv. Sett i ett sådant perspektiv kan Oder-Neisse-gränsen knappast be-

traktas som en tillräcklig kompensation för hela folkets svåra lidande, skrev de polska biskoparna och fastslog vidare att de återvunna västområdena även är ekonomiskt nödvändiga för Polen, en synpunkt som delas av alla polacker, både i hem- och utlandet. Drygt tio miljoner polacker, dvs. en fjärdedel av samtliga, bor för övrigt utomlands. En liknande inställning intog det polska episkopatet i Wroclaw, där 20-årsminnet av dessa provinsers övergång till kyrklig-polsk förvaltning högtidligt firats.

Tysk förståelse

I ett gemensamt svar på denna polska inbjudan har både väst- och östtyska biskopar förbehållslöst erkänt det tyska folkets skuld till alla brott, begångna i dess namn. De erkände vidare att rätten till territorierna i väster tillhörde de omkring fem milj. unga polacker, som redan fötts i dessa områden samt försäkrade, att de förstår att förflyttningen av tre och en halv miljon östpolacker från territorier införlivade med Sovjet gör att västområdena nu betyder så mycket för Polen.

Hela tio dagar var det tyst om allt detta i den polska pressen. Under tiden skickades Gomulkas förtrogne Kliszko till Moskva för att inhämta instruktioner. Det visade sig emellertid att sovjetledarna var beslutna att permanenta den tysk-polska fiendskapen även på det kyrkliga området och följaktligen

angelägna om att få Sovjet att framstå som Polens enda »räddning» mot den västtyska »nya imperialismen». De polska tidningarna hemlighöll dock att brevväxlingen gällt även östtyska biskopar och att inbjudningarna till »millenium» samtidigt hade skickats till andra länder. Den ovannämnde ateisten Kliszko sändes ett par veckor senare till Rom, där han cyniskt nog försökte utverka nominering av ytterligare två polska kardinaler... I och för sig en rättvis åtgärd, ty när det gäller »kardinalfrågan» befinner sig Polen med sina 30 miljoner katoliker i dag i samma position som några afrikanska länder. Orsaken till det egendomliga kommunistiska förslaget låg dock på ett helt annat plan. I Warszawa tänkte man minska Wyszynskis personliga inflytande enligt principen »divide et impera» — en för övrigt naiv spekulation, ty även med tio kardinaler vid sin sida skulle han förbli landets primas och ej endast »primus inter pares». Kliszkos förslag föll alltså platt på S:t Peters mark. Men inte nog med detta. Då den Heliga stolen inte brukar lämna sina högsta representanter i sticket, om de handlat rätt, hyllade Paulus VI Wyszynski som »polska folkets andlige ledare». Detta har skett på ett polskt »tusenårsmöte» i en av Roms största samlingslokaler med ett tjugotal kardinaler och hela den diplomatiska kåren. Polens primas skulle själv ha presiderat där, om inte

hans pass dragits in strax före. I maj skulle han för övrigt på nytt ha kommit till Italien, dessutom har han inbjudits till Storbritannien och USA.

Dessförinnan hade Gomulka — men inte den polska pressen — rentvått Wyszynski från det absurda påståendet att han hade köpslagit om den polska Oder-Neissegrens. Anklagelsen mot kardinalen hade alltså nedlagts men straffet — reseförbudet — kvarstod. Med detta förbud ville man dessutom förhindra primasen att i Rom träffa den polsk-amerikanske professorn Halecki — känd bl. a. från historikernas kongress i Stockholm 1960 — vilkens historiebok av polska biskopar hade skickats till deras tyska kolleger. Hans enda fel är att han är emigrant och följaktligen föga kommunistvänlig.

Italienskt kommuniststöd

Påven fick i sin aktion till den polske primasens förmån ett oväntat stöd hos det italienska kommunistpartiets sekreterare Longo. Under sitt marsbesök i Warszawa försökte denne förgäves förmå sina polska kamrater att följa hans »moderata linje» mot kristendomen.

Ingen av de båda italienska interventionerna till förmån för polska kyrkans initiativ har hittills särskilt påverkat de östtyska flyktingarnas inställning till Polen. De utgör 25 procent av den västtyska väljarkåren, varför varken de krist-

liga demokraterna eller socialdemokraterna vill förlora deras röster. Regeringen i Bonn förhåller sig därför reserverad gentemot evangelikernas och katolikernas initiativ. Vicekansler Mende sade visserligen i april att Förbundsrepubliken bör upprätta diplomatiska relationer med Östeuropa och förkastade därmed den föråldrade Hallsteindoktrinen, men gav inget löfte om erkännande av de territoriella förändringarna efter kriget. I januari sade dock flyktingministern Gradl i en intervju för »Der Spiegel» att »om allvarligt menade förhandlingar kommer igång kan uppoffringar göras ifråga om Tysklands östgränser för att få till stånd en tysk återförening». Vissa västtyska historiker motsätter sig samtidigt tesen, att endast en alltysk regering kan godkänna landavträdelser i öster och påpekar att man inte har väntat när det gällt sådana till Belgiens och Hollands förmån.

I universitetsaulan i München anordnade tyska studentföreningen i samarbete med internationella kongressen för kulturens frihet en två dagars konferens under mottot »Mit Polen leben». Deltagare var både katolska och protestantiska kyrkomän, förbundsledamöter, vidare professor Richthofen som representant för flyktingarnas organisationer, en polsk emigrantförfattare, Nowakowski, vilken även skriver på tyska och en ung polsk historiker från Poznanuniversitetet, Krasuski. Man nådde visserli-

gen inte fram till samstämmiga synpunkter, men de tyska studenternas sympatier fanns tydligen hos dem som vill »leva med Polen». Den västtyska pressen och radion är i princip också inställda på samma våglängd — med undantag för ett par smärre revanschistiska flyktingorgan. Utvecklingen följs noggrant av stora europeiska tidningar som Osservatore Romano, Le Monde, Le Figaro, The Times, The Guardian osv. Genom hela Förbundsrepubliken går nu en våg av vetenskapliga sammankomster, opinionsmöten och presskonferenser, där de djärva, nödvändiga och moraliskt berättigade initiativen från polska och tyska kyrkoledare på allvar diskuteras. Ingen politisk stabilisering på den europeiska kontinenten, inte ens ett allmänt närmande mellan öst och väst — så viktigt för fredens stärkande i Europa — är möjlig utan att den tusenåriga muren av misstro och hat, vilken uppstått som följd av den fientliga tyska östpolitiken, rivs. Men för att uppnå ett sådant högt mål är framförallt en öppen- hjärtlig polsk-tysk dialog nödvändig, gärna i närvaro av opartiska vittnen från objektiva tänkande neutrala folk, vilket kan underlätta försoningen. De europeiska federalisterna antog redan på sitt marsmöte i Bryssel en uppmuntrande resolution i denna riktning. En sådan dialog bör inledas också i den kristliga kärlekens, förståelsens och ömsesidiga förlåtelsens tecken.

I den finns ingen plats för den absurda tesen om 1937 års gräns — en tes, vilken varken räknar med att Tyskland börjat kriget, fört det med onödigt blodiga metoder, som kostat 35—42 milj. människor livet, eller förlorat det med en villkorslös kapitulation.

Tjeckoslovakien och Polen bemyndigades av Potsdamkonferensen att förflytta den tyska befolkningen från respektive återvinna västrområden. De allierade stormakterna har alltså de facto erkänt de nuvarande gränserna och bara av formella skäl — eftersom ingen tysk regering fanns då — har de jure-erkännandet uppskjutits tills ett framtida fredsslut med Tyskland. Detta har låtit vänta på sig i 21 år och blir kanske aldrig verklighet. Det finns alltså inga moraliska, politiska eller juridiska skäl för att nu rulla tillbaka historiens hjul och återställa 1937 års gränser. Inte heller något konststopperi med uppiktade folkrättsliga regler bör komma ifråga. »Heimatrecht», dvs. rätt att återvända till den trakt, där man är född eller varifrån man härstammar, är inte något känt begrepp i folkens rätt. Och självbestämmanderätt kan tillämpas endast för människor, som bor i vederbörande område. Detta meningsutbyte som har börjat i den ekumeniska enhetens anda får inte infekteras av gamla imperialistiska baciller. Det är nödvändigt, att först rensa i både det polska och det tyska nationalsamvetet.

Kommunisttaktiken

Detta är desto viktigare, eftersom primas Wyszynski fortfarande beskjuvs med giftiga kommunistiska pilar. Anklagelserna nämner som särskilt grova »brott» försöken att genom Västtyskland åstadkomma ett närmande mellan Polen och Västerlandet samt försvaga dess förbindelser med Sovjet. I Warszawa talas redan i kommunistkretsar om ett nytt Mindsentyfall. På allt detta svarade primasen under sin påskpredikan i Gniezno-katedralen, att han inte betraktar någon som sin fiende. På sistone verkade det som om förtalskampanjen skulle ebba ut. Polens »Pravda» — »Trybuna Ludu» — införde sålunda mot hittillsvarande praxis så gott som in extenso biskop Choromanskis svar på premiärminister Cyrankiewicz's skrivelse. Polemiken fortsätter men i något lugnare tempo. Kyrkan svarar sporadiskt, huvudsakligen från predikstolen, eftersom den inte förfogar över egna tidningar — de till namnet »kattolska» organ som finns går faktiskt regimens ärenden. Intensiteten i hela denna presskampanj vittnade dock om att hela detta »religiösa krig» noggrant förberetts i förväg. Dess dubbelsyfte var att dels göra Paulus VI:s besök i Polen icke önskvärt »just nu» (som den polske ambassadören i Rom, Willman, »diplomatiskt» tillade), dels att främtaga tusenårsminnet den 3 maj (vilket inom parentes sagt infall på Polens gamla nationaldag) dess

internationella och högtidliga karaktär. Ursprungligen var det meningen, att även den polska statsbildningens första omnämmande i historien samtidigt skulle ha firats. Kommunistmyndigheterna inledde dock redan för sex år sedan dessa festligheter, trots att ingenting märkligt inträffade år 960. Genom arkeologiska utgrävningar har förresten påvisats att den polska staten existerade hundratals år tidigare, men eftersom endast de kyrkliga på den tiden kunde skriva fanns inga latinska källor om Polen från tiden före kristendomens införande.

Men åter till nuet: det »folkdemokratiska» Polens konsulat har vägrat visum åt katolska och icke-katolska biskopar och präster, TV- och pressmän samt tiotusentals pilgrimer, som ville komma till Polen i maj. Även för de övriga var det ganska svårt att erhålla inresetillstånd denna månad. Österrikiska extratåg har avvisats av »tekniska skäl», liksom italienska och franska

bussar för att inte tala om tyska. Och inom landet bekämpar nu kommunisterna de kristna genom provokation, utpressning och polisterror. Bl. a. hade ett partimöte och flera idrottstävlingar anordnats just den 3 maj i Czestochowa. Liksom det ryska partiet som har avslutat sin 23:e kongress med en hel rad antireligiösa beslut, vill tydligen även deras polska kolleger återkomma till den »kämpande kommunismens epok». I och med detta steg har de själva omintetgjort dialogen med påvestolen, som de så länge har strävat efter innan den ens hann börja. »Times» underströk med rätta, att detta bara omvittnar hur moraliskt svag de makt-havandes ställning — trots Sovjets mäktiga stöd — är och hur främmande de står inför folket.

Kommunisterna kan tills vidare godtyckligt bestämma i landet — men de kan inte bryta de tusenåriga band, som förenar Polen med Västerlandet.